

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 60.

Sorozatszerkesztő
MEZEY BARNA

KORSÓSNÉ DELACASSE KRISZTINA – MÁTHÉ GÁBOR – MEZEY BARNA (szerk.)

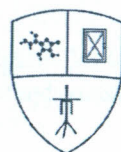
A közép-európai régió
és a nyugati hatások

A tradicionális jog alakváltozásai

Gondolat Kiadó • Budapest, 2023

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 60.

A kötet az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat tagjaként az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékén működő MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport programja keretében jelenik meg. mtajogtortenet.elte.hu

ELKH
Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

A kötetet lektorálta
RÉVÉSZ T. MÍHÁLY

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes, írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Szerzők, 2023

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Bácskai István
A borítót tervezte Lipót Éva
Tördelő Jeszenszky Katalin

Olvasószerkesztő (MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport [ELKH])
Megyeri-Pálfi Zoltán

ISBN 978-963-556-428-6
ISSN 0134-0026

TARTALOM

BALOGH ELEMÉR A püspök bírói közgyűlése a középkori német egyházi bíraskodásban	11
BALOGH JUDIT „Vérbeli levéltárnokok” és a jogtörténet művelése	21
BIRÓ ZSÓFIA A király bírói hatalma az Árpád-korban	29
BÓDINÉ BELIZNAI KINGA Bírósági hagyományok Angliában	39
DOMANICZKY ENDRE Mádl Ferenc kisregényének pécsi vonatkozásai	49
FALUS ORSOLYA – MAŁECKI, MARIAN Az <i>Aranybulla</i> „lengyel változata”: az 1228. évi cieniai privilégiumlevél	67
HERGER CSABÁNÉ Férfinék és nőnek teremtve. A felvilágosult természetjog családvédelmi érvelése	77
HOMOKI-NAGY MÁRIA Egyezségek a jobbágy-parasztság körében	89
HORVÁTH ATTILA „Nem tudjuk, hogy mit hoz a múlt.” A magyar állam- és jogtörténet egyes intézményeinek, terminológiáinak kérdései	99

KORSÓSNÉ DELACASSE KRISZTINA A bűncselekmények megnevezése és osztályozása a régi magyar szerzőknél	119
LÁSZLÓ BALÁZS Szent István <i>Intelmeinek</i> alkotmányjogi jelentősége	133
MÁTHÉ GÁBOR <i>Ius commune – Tripartitum – Quadripartitum</i>	143
MEZEY BARNA Raboknak javítása és a költségkímélés fontos tekintete. (Az 1843. évi büntönügyi törvényjavaslat az alsótábla előtt)	155
NAGY JANKA TEODÓRA „A jogtörténelem terén kifejtett kiváló tudományos munkásság elismerése” – Levelek Holub József családi levéltárából	173
NIKLAJ PATRÍCIA DOMINIKAI A közoktatási intézményrendszer fejlesztésének jogi kihívásai az 1920-as években	183
P. SZABÓ BÉLA „Sol sapiens in Jure” Johannes Serpilius, 17. századi soproni városbíró jogtudósi munkássága	191
RÁCZ LAJOS Corona angelica. A magyar szent királyok és az angyalok	207
SZABÓ ISTVÁN Ifj. gróf Andrassy Gyula lázadási ügye	221
Béli Gábor 65	231
Jogtörténeti Értekezések	233

Ajánljuk ezt a kötetet a
65 éves Béli Gábornak

P. Szabó Béla*

**„SOL SAPIENS IN JURE”
JOHANNES SERPILIUS,
17. SZÁZADI
SOPRONI VÁROSBÍRÓ
JOGTUDÓSI MUNKÁSSÁGA**

Az alkalomhoz az lett volna illő, ha az Ünnepeletet, a középkori hazai jogtörténet egyik legelhivatottabb és a szakmai közönség által leginkább csodált képviselőjét, egy kedvenc korszakához kapcsolódó tanulmánnyal köszönhettem volna. De hát ez bizony olyan kompetenciákat igényelt volna (a levéltárak porának és a dohányrudacsok füstjének belélegzési képességét is beleértve), amelyet a hazai jogtörténészek sorában csak egy-két kollégánk tud felmutatni, és amelyek birtoklása történészeink-levéltárosaink között is ritkaságszámba megy. Maradt tehát egy viszonylag közelálló korszak, a korai újkor, amelynek hazai jogtörténete szintén nagyon sok olyan területet mutat fel, amelyre nyugodtan mondhatjuk: „*hic sunt leones*”.

Egy ismerős múltbéli gyakorló jogász és politikus, Johannes Serpilius jogi irodalmi munkásságának az eddigieknél részletesebb vizsgálata olyan témának látszott, amely alkalmas lehet az Ünnepelet köszöntésére. A baráti jószándék és jókívánság bizonyos, a megmutatkozó eredmény *benigna interpretatió*ra számít.

* Szabó Béla tanszékvezető egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszék.

1. Johannes Serpilius, a jogász

A leibici születésű, lelkes értelmiségi családból származó Johannes Serpilius (1623–1686)¹ a 17. század második felének egyik legfigyelemreméltóbb hazai jogtudója volt, aki elsősorban gyakorló jogászként szerzett nevet honfitársai előtt, ugyanakkor nevét az európai jogtudomány korabeli jeles képviselői is ismerték egy olyan munkája alapján, amelyet fiatal, egyetemi tanulmányait még emlékezetében őrző, kezdő jogászként iskolai használatra írt, s amelyet – láthatólag bizonyos értelemben – hiánypótlónak tekintettek kortársai.

A németajkú szepességi ifjú csaknem elveszett a hazai jogélet számára, hiszen hazai iskolák látogatása utáni külföldi peregrinációja – amelynek ma még megismerhető nyomait alább kíséreljük meg összefoglalni – 1645 tavaszán tulajdonképpen azzal a szándékkal végződött, hogy véglegesen Poroszországban keres megélhetést magának. Tanulmányai után a poroszországi Elbingben talált munkát előbb nevelőként,² majd jogászként,³ házasságot is kötött, de neje hirtelen halála után 1646-ban mégis hazatért szülőföldjére.⁴ Itthon előbb Késmárkon ügyvédkedett, de szélesebb körben is felismerték képességeit, és 1655 végétől a felső-magyarországi öt szabad királyi város (Lőcse, Kassa, Bártfa, Eperjes, Kisszeben) jogtanácsosa (*director causarum*) lett, majd 1657-ben Szepes vármegye is bírósági ülnökei (*iuratus assessor*) közé emelte.⁵ Az 1659-es pozsonyi országgyűlésre követnek választották, s olyan feltűnően jól dolgozott, hogy mind Pozsony, mind Sopron meghívta, hogy áttelepülvén, legyen a város *syndicus*.⁶ Sopron tekintélyes fizetéssel járó meghívását fogadta el, és 1660 áprilisában – mint *Stad syndicus und notarius* – a városba költözött.⁷ A következő két és fél évtizedben az erős központi politikai nyomás alatt álló Sopron városi életének meghatározó alakja volt. 1666 februárjáig töltötte be a város jegyzőjének tisztjét. Az 1662. évi országgyűlésen mint Sopron követe fontos szerepet játszott,

¹ CZWITTINGER, David: *Specimen Hungariae literatae*. Frankfurt–Lipce, 1711. 350–352. p.; MELZER, Jakob: *Biographien berühmter Zipser*. Kaschau–Leipzig, [1833]. 100–104. p.; NÉMETH Sámuel: Serpilius János. Sopron városbírája és országgyűlési követe 1681-ben. *Soproni Szemle*, 1943. 4. sz. 271–277. p.; HEIMLER Károly (szerk.): *Payr György és Payr Mihály krónikája 1584–1700*. Sopron, 1942. 68. p.; HÁZI Jenő: *Soproni polgárcsaládok 1535–1848. II.* Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó, 848–849. p. Újabb: SZABÓ András Péter: Tobias Weiß poprádi evangélikus lelkész önéletréje. *Lymbus*, 2011. 170. p.

² Az 1645 közepén Elbingbe érkező soproni Tobias Weiß így ír Serpiliussal való találkozásáról. „Am 6. tage machten wir vnß wider auff das Waßer, vnd schiffeten nach Elbing, da wir einen Tag verharret, vnd Herrn Johannem Serpilium, meinen gutten Freünd, welcher eben zur selben Zeit daselbst einen Paedagogum abgeben [!], ersuchet [...]” SZABÓ 2011. 170. p.

³ MELZER [1833]. 100. p.; CZWITTINGER 1711. 350. p.

⁴ NÉMETH 1943. 272. p.

⁵ SZABÓ 2011. 170. p.; MELZER [1833]. 101. p.

⁶ MELZER [1833]. 102. p.

⁷ HÁZI Jenő: A soproni belváros házai és háztulajdonosai 1687-ben. *Soproni Szemle*, 1965. 3. sz. 227–228. p.

mivel a sérelmi bizottságban ő szerkesztette a királyhoz felterjesztett emlékiratot.⁸ 1665-ben belső tanácsos lett, 1668-ban városbírónak is megválasztották, amely tisztet 1673-ig töltötte be. 1681-ben ismét Sopron országgyűlési követe volt.⁹ 1682-ben újra megválasztották városbírónak, de tisztségét nem foglalhata el. 1683-ban ő vezette a Thököly elé járuló városi küldöttséget, emiatt Bécsújhelyen bebörtönözték. Néhány hét után kemény feltételek mellett kiszabadult, de végül nem kellett elköltöznie Sopronból. 1686-ban végrendelkezett. Szép könyvtára volt, amelynek jegyzéke eddig nem közöltetett.¹⁰

2. Serpilius tanulmányai

Johannes Serpilius előbb szülővárosában tanult, majd Késmárkon, Rozsnyón és Sárospatakon járt iskolába.¹¹ Utóbbi helyen két éven át a *humaniorákban* és filozófiai tárgyakban képezve magát készült külföldi tanulmányaira.¹² Patakról távoztakor, 1641. augusztus 29-én búcsúbeszédet tartott, amely nyomtatásban is megjelent.¹³ A nyomtatványt márkusfalvi Máriaassy Jánosnak mint párfogójának ajánlotta.¹⁴ Ezután készíthette elő külföldi tanulmányútját, amelynek során, 1642 tavaszán érkezett a poroszországi Thornba, ahol miután beiratkozott az akadémiai gimnáziumba,¹⁵ ott élő rokona segítségével hamarosan házitánító állást kapott egy helyi kereskedőnél, ezzel biztosítva tanulmányi és megélhetési költségeit.¹⁶ Egy évre rá, 1643. július 4-én iratkozott be a königsbergi

⁸ PAYR Sándor: *A soproni evangélikus egyházközség története I. A reformáció kezdetétől az 1681-ik évi soproni országgyűlésig. I.* Sopron, 1917. Soproni Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházközség, 386. p.

⁹ Itteni tevékenységét iratai alapján bemutatja NÉMETH 1943. 273–277. p.

¹⁰ HÁZI 1982. 849. p.

¹¹ MELZER [1833]. 100. p.; NÉMETH 1943. 271. p.

¹² CZWITTINGER 1711. 350. p.

¹³ HELTAY János (szerk.): *Régi Magyarországi Nyomtatványok III. 1636–1655*. Budapest, 2000. Akadémiai Kiadó, nr. 2380.; SZABÓ Károly: *Régi Magyar Könyvtár II.* Budapest, 1885. MTA, nr. 582. [A továbbiakban RMK]

¹⁴ IV. Máriaassy János, szepesi követ 1655-ben hunyt el. A Máriaassy nyomon követheték Serpilius sorsát, későbbi Szepességi ülnök korában előbbi unokatestvére, Máriaassy Zsigmond volt az alispán. Vö. NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. VII.* Pest, 1860. Ráth Mór, 308–309. p.

¹⁵ SZÖGI László: *Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon 1526–1788*. Budapest, 2003. ELTE Levéltára, nr. 737.

¹⁶ SZABÓ András Péter: *Bridges to Königsberg. Students from North-East Hungary at Prussian Universities in the First Half of the Seventeenth Century*. In ALMÁSI Gábor – BRZEZIŃSKI, Szymon – HORN Ildikó – TESZELSKY, Kees – ZARNÓCZKI Áron (eds.): *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699*. ALMÁSI, Gábor (ed.): *Volume 1. Study Tours and Intellectual-Religious Relationships*. Cambridge, 2014. Cambridge Scholars Publishing, 2014. 114. p.

egyetem matrikulájába,¹⁷ lefizetve a szokásos taxát, s lett *studiosus iuratus*.¹⁸ Ismert, hogy a königsbergi iskola a 17. század közepén rendkívül kedvelt volt a magyarországi és erdélyi *peregrinusok* előtt: 1641 és 1645 között 66, míg 1646 és 1650 között 55 hallgató iratkozott be ide.¹⁹

Serpilius königsbergi tanulmányairól nem sokat tudunk. A hagyomány szerint három évet tanult itt, és egyesek szerint mindvégig jogi tanulmányokat folytatott.²⁰ Bár ebben nem lehetünk bizonyosak, tanulmányainak egyetlen tartós bizonyítéka, *politica-disputatio*ja, amelyet az akkoriban nyolc *ordinariust* foglalkoztató *artes*-karon védett meg, nem zárja ki ezt a lehetőséget.²¹ Több esetben találkozunk ugyanis olyan egyetemi pályafutással, amelynek során a *peregrinus* a bölcsészkaron megvédett politikai tárgyú vitatkozással a tarso lyában később jogi karra iratkozott be, sőt az is gyakran előfordult, hogy egy vándordíák egy *politica*-vitatkozással igazolta utóbb azt, hogy – anakronisztikusan fogalmazva – „jogászi” állások betöltésére is alkalmas lehet.²²

3. A königsbergi *disputatio*

Mindenesetre kétévnyi königsbergi tartózkodás után, s valószínűleg tanulmányai végét tervezve, Serpilius elvállalta a *respondensi* szerepet egy *politica-disputatió*n, egy nyomtatott téziszfüzet alapján folytatott, meglehetősen ritualizált vitafoglalkozáson. A vita alapjául szolgáló s a megfelelő anyagi helyzetben lévő hallgatók által nyomda alá bocsátott téziszfüzet Serpilius esetében legalább két változatban készült el: míg az egyik ajánlás nélkül került ki a nyomdából, a másik változatban találunk egy *dedicatiót*, amely John Slocombénak, a poroszországi – Elbing-központú – angol kereskedelmi társaság *commissarius*

¹⁷ VARGA András: A königsbergi egyetem magyar diákjai (1549–1715). *Lybus*, 1999. 15. p.; SZÖGI László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken 1526–1700*. Budapest, 2011. ELTE Levéltára, nr. 1486.

¹⁸ Fennmaradt az egyetemre való beiratkozást tanúsító okirat. OSzK, Fol. Lat. 1394. Fol. 212–213. Bár Serpilius esetében nem ez volt a helyzet, de az ilyen bizonyítványok – *magisteri* vagy doktori oklevél vagy szorgalmi *disputatio* híján – az egyetlen igazolásai lehettek a diákok külföldi tanulmányainak. SZABÓ 2014. 115–116. p.

¹⁹ VARGA 1999. 12–19. p.; SZÖGI 2011. 1646–1650 között 58 *peregrinust* mutat ki.

²⁰ NÉMETH 1943. 271. p.; KŐSZEGHY Péter (főszerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon – Középkor és kora újkor X.*, Budapest, 2010. Balassi Kiadó, 296–297. p.

²¹ Czwingtner szerint előbb filozófiai tárgyakat hallgatott. Vö. CZWITTINGER 1711. 350. p.

²² Részletesen erről P. SZABÓ Béla: A jogi és politikai tanulmányok összefüggései a 17. századi magyarországi peregrinusok példáján. In NAGY Gábor – SÁRY Pál – TRINGLI István – VISKOLCZ Noémi (szerk.): *Társadalom és jog a közép- és kora újkori Magyarországon. Jogtörténeti tanulmányok* (Miskolci történelmi tanulmányok 2). Miskolc, 2021. Miskolci Egyetemi Kiadó, 95. p.

regiusának, Serpilius tanulmányai támogatójának van hálából címezve.²³ További információval nem rendelkezünk a támogatás jellegével kapcsolatban. Mivel az ajánlások általában vagy a tanulmányokban segítő hazai közösség vezetőihez, vagy a hallgató által „útközben” megnyert támogatókhoz szóltak, feltelezhetjük, hogy az említett személy valóban hozzájárult Serpilius tanulmányi költségeihez, de az sem zárható ki, hogy a késmárki ifjú már előretekintett, és – remélt – későbbi elbingi „munkaadójának” ajánlotta a vitairatot.

A *disputatio* címlapjának tanúsága szerint a vitára 1645 májusában került sor a filozófiai kar nagy előadójában, Sigismundus Pichler, akkori dékán, *moralium professor publicus* elnöksége alatt,²⁴ aki abban az évben egyébként három politikai *disputatio praesese*ként jelent meg. Serpilius mind a címlapon, mind az ajánlásban „*autor et respondens*”-nek nevezte magát.²⁵ A 25 (számozatlan) oldalas dolgozat 128 pontba,²⁶ tézisbe sűríti mondanivalóját, a kor gyakorlatának megfelelően *exemplumait* az ókori *auctoroktól* véve, de jelentős mértékben támaszkodva a kor divatos *politica*-tudományi szerzőire, kézikönyvekre, monográfiákra és *dissertatiókra*.²⁷

Az állam fejlődését előidéző tényezők vizsgálatával (*De incrementis rerum publ.[icarum]*) foglalkozó dolgozat²⁸ bevezető gondolataiban a szerző az államok

²³ „Exertitium hoc academicum in testimonium gratiae menti dicat & offert ipsi Cultor Johannis Serpilius A. & R.” Az angol és skót kereskedők szerepéről a Kelet-Poroszországban vö. RUFFMANN, Karl-Heinz: Engländer und Schotten in den Seestädten Ost- und Westpreußens. *Zeitschrift für Ostforschung*, 1958. 17–39. p.

²⁴ Sigismund Pichler (1602–1668) ausztriai származású, aki előbb Genfben, majd a strassburgi egyetemen tanult, ahol 1626-ban *magisteri* fokozatot szerzett, majd jogot tanult. Főnemesi nevelőként került előbb a greifswaldi egyetemre, majd 1640-ben a gyakorlati filozófia (*philosophia practica*) professzorává nevezték ki a königsbergi egyetemre. Itt huszonnyolc éven át politikát és etikát adott elő. Többször volt a filozófiai kar dékánja, 1660 nyári félévében pedig az egyetem rektora. 1641 után számos (jelenlegi ismereteink szerint mintegy kéttucatnyi) *politica-disputatio praesese*, s talán szerzője is volt. 1644–1646 között Serpiliuson kívül további három magyarországi, illetve erdélyi tanítvány disputált a vezetése alatt. Utóbbiak is mind *politica*-vitakozáson vettek részt, mint ahogy Pichler is szinte csak ilyen tárgyú *disputatiók*on elnökölt, annak ellenére, hogy „tanszéke” elnevezésében az *ethica* volt elsődleges. Vö. WITTE, Henning: *Memoriae philosophorum, oratorum, poetarum, historicorum et philologorum nostri seculi clarissimorum renovatae decas...* 2. Königsberg–Frankfurt, 1677, 529–537. p. Szabó András Péter középserű arisztotelianus filozófusnak tekinti. Vö. SZABÓ 2011. 171–172. p.

²⁵ A szerzőség kérdésére vö. P. SZABÓ Béla: „Auctor et respondens” – A szerzőség kérdése magyarországi joghallgatók koraiújkori disputatiói és dissertatiói fényében. In SZIKORA Veronika – TÖRÖK Éva (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapjára II.*, Debrecen, 2017. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 247–277. p.

²⁶ Oldalszámok hiányában alább a tézisek számára hivatkozunk.

²⁷ A legtöbbször hivatkozott szerzők között Christoph Besold, Jean Bodin, Petrus Gregorius Tholosanus, Bartholomaeus Keckermann, Reinhard König, Georg von Schönborner politikatudományi munkái találhatók.

²⁸ *Disputatio Politica De Incrementis Rerum publ.* Quam ... In celeberrima Prussorum Academia Regiomontana Sub Praesidio ... Sigismundi PICHLERI Moralium P. P. & Philosophicae Facult. p. t Decani ... Publico & placido eruditorum examini subiicit Johannes SERPILIUS Caesareopolit. Pannon.

fejlődését és létszakit az emberi test fejlődésével állítja párhuzamba: a birodalmaknak is van csecsemő-, gyermek-, és serdültkora, amit a virágzó fiatalság, majd a férfierő korszaka követ, ami végül hanyatlásba és pusztulásba torkollik. A *politica* tudománya is így közelít az államokhoz, és létük különböző szakaszait különbözteti meg: az alapítás, a fenntartás, a gyarapodás, a válság vagy változás és végül a korrekciók fázisairól beszél.²⁹

A szerző érdeklődésének középpontjába a gyarapodás okait állítja, s bár elismeri, hogy azok számbavétele lehetetlen, de legalább azon legfontosabbakról, amelyek az isteni törvényekkel és a természetjoggal, valamint a nemzetek jogával egybecsengenek, és az állam (*Res publica*) üdvét szolgálják, szólni kíván, és rendszerezni akarja azokat. Rendszerezvén a felmerülő tényezőket – az arisztotelészi logika követelményeinek megfelelően – elhatárol egymástól általános és speciális, szükségyszerű és kevésbé szükséges, elsődleges és kiegészítő, valamint belső és külső növekedési okokat.³⁰ Összesen tizenkét *causa* (tárgykör) köré csoportosítja mondanivalóját, s ezekkel tulajdonképpen felvillantja mindazon tematikai sokszínűséget, ami a korabeli német egyetemeken művelt *prudentia politica*t jellemezte. Kiemeli, hogy minden témakörnek jóval nagyobb terjedelemben kellene figyelmet szentelni. S a 17. században a németországi egyetemeken keletkezett *politica-disputatio*ók igazolják is ezt, hiszen az itt érintett okokat szinte átláthatatlan mennyiségű vitairat dolgozta fel részletesen.³¹

Az állam növekedésének első és általános alapjaként a *pietas sive cultus divinus & vera religio*t jelöli meg a vitairat,³² visszaadva a korabeli irodalomban megjelenő *communis opinio*t, történeti példákat is felvonultatva. Az államok vezetőinek érdeke és kötelessége az alattvalók keresztény hitre nevelése.³³

A szerző ezután a növekedést elősegítő belső okokat természetes és mesterséges csoportra osztja, s másodikként – a természetes okok között említve – a lakosság számának gyarapodást (*multiplicatione populi*) propagálja, amit

Autor & Respondens. In Auditorio Maiori Ad diem [...] Maii. Regiomonti: Reusnerus, 1645. *RMK III.* nr. 1654 és nr. 6265. *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts* (a továbbiakban VD17) – VD17 14:651373A.

²⁹ „Hinc patet totam Politicam prudentiam versati circa Reipublicae 1. foundationem 2. Confirmationem, 3. Amplicationem 4. Eversionem sive Mutationem 5. Correctionem.” PICHLER – SERPILIUS 1645. th. 3.

³⁰ Uo. th. 7.

³¹ PHILIPP, Michael: Politische Dissertationen im 17. Jahrhundert. In MÜLLER, Rainer A. (Hrsg.): *Promotionen und Promotionswesen an deutschen Universitäten der Frühmoderne*. Köln, 2001. 21. p.; PHILIPP, Michael: Politika und Patronage. Zur Funktion von Widmungsadressen bei politischen Dissertationen des 17. Jahrhunderts. In GINDHART, Marion – KUNDERT, Ursula (Hrsg.): *Disputatio 1200–1800. Form, Funktion und Wirkung eines Leitmediums universitärer Wissenskultur*. Berlin 2010. De Gruyter, 232. p.

³² „Pietas & religio omnium fundamentorum dicitur solidissimum...” PICHLER – SERPILIUS 1645. th. 9.

³³ Uo. th. 14.

kortársaihoz hasonlóan igen fontosnak tart és vagy a természetes szaporodás vagy idegenek befogadása révén tekint elképzelhetőnek. Az előbbivel kapcsolatban természetesen a családban született gyerekek számának gyarapodását nézi jó szemmel, és ezért a kiskorúak házasságát, a cölibátust, a poligámiát, az ágyasságot és a homoszexualitást törvények útján visszaszorítandónak tartja, példaként Augustus házassági törvényeit felemlítve. Említettek mellett a házasságon kívüli kapcsolatot, a nyilvánosházak megtűrését is azon akadályok közé sorolja, amelyek nem kívánatosak a polgárok számának növelése érdekében.³⁴

Harmadik tényezőként a rendelkezésre álló területek mind jobb kihasználását (*territorii cultura*) említi, a mezőgazdasági termelés növelése vagy a föld kincseinek kiaknázása („... in agrorum cultura, vel in metalli fodinis, Salinis, ac Mineralibus...”) és a természeti adottságok mind jobb kihasználása révén.³⁵

Igen részletesen tárgyalja, s talán az egyik legfontosabb növekedési tényezőnek tartja a mesterséges okok közé sorolt oktatást (*civium bona educatio*). Az államok nagyságának alapját a fiatalság gondos nevelése (*institutio juventutis*) adja. Különbséget tesz a magánoktatás és a közösségi oktatás között, utóbbi tekintetében elválasztja egymástól a szellemi (nyelvi és tudományos) és a katonai nevelést,³⁶ hangsúlyozva azonban mindkettő fontosságát. Kiemeli a köznevelés előnyeit,³⁷ és csak utal a fejedelmek nevelésével kapcsolatos irodalomra. A katonai nevelés azért nagyon fontos, mert mindig gondolni kell a háborúra is.³⁸ Kiemelten hangsúlyozza a *peregrinatio*, az utazás fontosságát, ami az egész életre szóló tapasztalatot nyújthat,³⁹ midőn megismertet más népek szokásaival, törvényeivel és igazságszolgáltatásával és más régiók csodáival. Az átfogóbb értelemben vett *peregrinatio*val kapcsolatos fejtegetések során utal a szerző a késmárki David Frölich földrajzi munkájára,⁴⁰ ami talán közvetve annak vélelmezését engedi meg, hogy a *disputatio* szövegének szerzőjeként (legalább részben) Serpiliust azonosítsuk.⁴¹

Az uralkodó és a hivatalnokok bölcs kormányzását teszi a legmagasabb polcra az állam növekedését, fejlődését felsoroló okok között a *disputatio* szerzője,⁴² s ezen állítását több ókori történeti példával támasztja alá. A hivatalnokok

³⁴ Uo. th. 16–24.

³⁵ Uo. th. 25–31.

³⁶ „Fit autem Institutio Publica potissimum im literis & re militari.” Uo. th. 41.

³⁷ Uo. th. 42–48.

³⁸ Uo. th. 50–52.

³⁹ „Peregrinatio est omnis vitae institutio.” Uo. th. 53.

⁴⁰ KOVÁCS Sándor Iván (szerk.): *Magyar utazási irodalom. 15–18. század*. Budapest, 1990. Szépirodalmi Könyvkiadó, 827–828. p. és 831. p.

⁴¹ „Regulae vero peregrinandi praefixa sunt Compend. Geograph. Clariss. Viri Davidis Frölichii Caesarei pr Hung. Mathematici.” PICHLER – SERPILIUS 1645. th. 54.

⁴² „V. Incr. Respubl. est Principis sive Magistratus prudens administratio, que inter causas incrementi supremum locum sibi vendicat.” Uo. th. 55.

legfontosabb erényének az igazságosságot tartja, amely alkalmas és jó törvények megalkotását jelenti elsősorban, amelyek nélkül egy ország nem erősödhet és növekedhet. Az igazságosság előírja, hogy a törvényeket nemcsak az alattvalóknak, hanem az uralkodónak és hivatalnokainak is be kell tartaniuk, mert e nélkül az államok „nec aliud sunt quam latrocinia”.⁴³ Az igazságosság mellett a jutalmak és büntetések (*Praemiorum & poenarum distributio*) bölcs alkalmazása,⁴⁴ valamint a kegyesség (*clementia*) és a hasznos tanácsok (*salutaria consilia*) is a kormányzók bölcsességének részét kell, hogy képezze, mivel ezek rendkívül fontosak a közösség fejlődése számára.⁴⁵

Érdekes módon a szerző a növekedés egyik faktorának tekinti az állam külső szépségét és pompáját (*externus decor sive splendor*), amelynek kézenfekvő bizonyítékait a köz- és magánépületek szépségében és eleganciájában látja a szerző megtestesülni. A középületek nagyszerűsége kiváltja az idegenek csodálatát, valamint különböző funkcióik révén a közösséget szolgálják, legyenek azok szakrális vagy profán épületek. A magánépületek pedig a lakosság jólétét és tehetségét igazolhatják.⁴⁶

Elengedhetetlen a közösség fejlődése számára a kincstár és közellátás bölcs irányítása (*Aerarium et Annonae cura*). A kincstár igazgatásával kapcsolatos legfontosabb elvárás, hogy annak mindig törvényesen kell eljárnia, hogy csak a legszükségesebb kiadásokra kell kifizetést eszközölnie, kerülnie kell a pazarlást és a luxust, s hogy megfelelően őrizve legyen.⁴⁷ A gazdaság támogatása, felügyelete, valamint a készletek kezelése és az ellátás biztosítása, a behozatal és a kivitel egyensúlyának fenntartása és a drágaság letörése is legalább ennyire fontos a közösség fejlődése számára.⁴⁸

Kívánatos az állam növekedéséhez, hogy a közösségen belül és a szomszédos államok lakossága vonatkozásában is egyetértés uralkodjék (*Concordia Civium*).⁴⁹ Ugyanakkor jelentős figyelmet szentel a szerző a gyarmatosítás, az új területek államot erősítő hatásának (*Deductio Coloniarium*), amelyet a Római Birodalom példájával lát igazoltnak, felsorolva, milyen előnyökkel jártak a rómaiak számára a területnyerések.⁵⁰

Előnyösek lehetnek az állam és a közösség erejének növekedésére a különböző központilag juttatott kedvezmények és felmentések, valamint a jutalmak

⁴³ Uo. th. 59–65.

⁴⁴ Uo. th. 66–69. „Sunt enim duo Reipubl. vincula, praemia & poenae.”

⁴⁵ Uo. th. 70–71.

⁴⁶ Uo. th. 73–84.

⁴⁷ Uo. th. 86–93.

⁴⁸ Uo. th. 94–97.

⁴⁹ Uo. th. 98.

⁵⁰ Uo. th. 99–102.

(*Concessio immunitatum sive Privilegiorum*). Külön kiemeli a külföldi kereskedők számára biztosítható kedvezmények jótékony hatását.⁵¹

Értekezése utolsó részében a szerző az általa külső tényezőknek nevezett körülményekkel foglalkozik, két csoportra osztva, midőn önkéntes és erőszakos lehetőségek között különböztet. Bizonyos értelemben visszatér a lakosságszám növelésének bevándorlás útján való gyarapodása kérdéséhez, midőn kiemeli a különböző okokból csatlakozni kívánó *commigrantes* megfontolt befogadásának, polgárjogokban részesítésének előnyeit a közösség számára, szintén történeti példákra támaszkodva.⁵² Ebben a kérdéskörben veti fel a zsidók és cigányok befogadásának a kérdését, azonban ebben nem foglal állást, hanem más szerzők állásfoglalásaira utalja az olvasót.⁵³ Ezek után az esetleges területszerzések békés módjait sorolja fel, amelyek között a dinasztikus házasságok, a területelzálogosítások, az adásvétel, a barátsági szerződések tűnnek fel. Külön foglalkozik a *politici disputatio* egyik kedvenc témájával, a szövetségek kötésével, amelyeket csak akkor tart elfogadhatónak, ha azok becsületesek és szükségszerűek.⁵⁴

*Ultima ratió*ként a háborús területszerzést említi a szerző, amit azonban – a korabeli *communis opinió*t követve – nem tart elfogadhatónak,⁵⁵ mivel az ellenkezik az isteni és természetjoggal, és a saját lakosságot is veszélybe sodorhatja.⁵⁶

Serpilius minden bizonnyal sikerrel állta meg helyét a nyomtatott tézisekre támaszkodó vitában, és valóban jelét adta *eruditió*jának. Ezzel tulajdonképpen (a szabályzatokat nem mindig figyelembe vevő korabeli szokások szerint) jogot szerzett arra, hogy tanulmányait egy „felső karon”, esetében a jogi karon folytassa. Természetesen – mint más *peregrinusok* példája is mutatja – lehetséges az is, hogy Serpilius már eredetileg a jogi karra iratkozott, és ezen tanulmányai közben mélyült el a rokon diszciplína, a *politica* tanulmányozásában. Több olyan példát ismerünk más hazai *peregrinusok* kapcsán, akik igazolt jogi kari immatrikulációval rendelkezve *politici* vitatkozással igazolták szorgalmukat és tudásukat.⁵⁷

⁵¹ Uo. th. 103–105.

⁵² Uo. th. 107–116.

⁵³ „Haud absimilis huic & illa est quaestio: An Judaei etiam vel Zingari (Tingani) sint in numerum Civium adoptandi.” Uo. th. 115.

⁵⁴ „Licita vero censentur ea foedera, quae cum honestate conjuncta & pacta necessitate. nam non sufficit causam esse justam & honestam, nisi quoque sit necessaria.” Uo. th. 124.

⁵⁵ „An caussa dilatandorum finium bellum sit gerendum? Adquam omnes saniores Politici negando respondent.” Uo. th. 127.

⁵⁶ „1. Quod committant tales contra legem divinam & naturalem innocentes occidentes, alterum laedentes, & alienum usurpantes. 2. Quod populum proprium, quem custodiendum acceperunt, periculis mortis temere exponant.” Uo.

⁵⁷ A két tudásterület viszonyára vö. részletesebben P. SZABÓ 2021. 90–100. p.

Mindenesetre – bár erre konkrét tanúságunk nincs – Serpilius valószínűleg beiratkozhatott a jogi karra is, amely ekkoriban – a többi birodalmi egyetemek karaihoz képest – meglehetősen szerény lehetett, hiszen a 17. század közepén mindössze két *ordinarius* és egy további rendkívüli tanára volt.⁵⁸ Az 1616-ra visszamenő jogi kari *statutum* előírása szerint a *primarius professor* a justinianusi *Codexet*, Novellákat és a *ius feudale*t magyarázta úgy, ahogy jónak látta, a hétköznapokon (hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken) kilenc órakor. A második professzor ugyanezekre a napokra délután egy órakor a Pandektákat (*Digesta*) adta elő, legmondosabban oktatva azon részeket, amelyek a gyakorlat számára inkább fontosak. Végül a harmadik tanár, „röviden és könnyedén” Justinianus császár *Institutióit* magyarázta, nem terhelve a hallgatókat hosszadalmas kommentárokkal vagy nehéz vitákkal.⁵⁹

Nagy hatással lehetett Serpilius tanulmányaira Adam Riccius professzor,⁶⁰ a jogi kar vezető tanára, aki elsősorban a porosz jog és a római jog összehasonlításával kapcsolatos munkájával szerzett nevet magának.⁶¹ A kar másik *ordinarius* akkoriban Caspar Perbandt⁶² volt, akinek néhány évvel korábban volt egy soproni diákja, aki az ő elnöklete alatt disputált.

Melzer szerint Johannes Serpilius Königsbergben jogi doktori címet szerzett,⁶³ de ennek nincs nyoma, és Serpilius maga sem használta soha ezt a címet.

⁵⁸ WILLOWEIT, Dietmar: Die juristische Fakultät der Albertus-Universität zu Königsberg. In MAJOROS FERENC I. – STEINKAMM, Armin A. – KRACK, Bernhard W. (Hrsg.): *Politik – Geschichte. Recht und Sichehrheit. Festschrift für Gerhard Ritter*. Baden-Baden, 1995. Ergon Verlag, 177–178. p.

⁵⁹ ARNOLDT, Daniel Heinrich: *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität I. Beylagen*. Königsberg, 1746. Johann Heinrich Hartung, 199. p.

⁶⁰ Adam Riccius (1605–1662) egy lutheránus hitre tért és a Birodalomban letelepedett nápolyi nemesi család sarjaként első tanulmányait valószínűleg a danzigi gimnáziumban végezte, majd a königsbergi egyetemen folytatta tanulmányait. Utóbb Leidenben tanult, és 1635-ben az orléans-i egyetemen szerezte meg a *licenciatus iuris* címet. Königsbergben először hivatalnokként dolgozott, majd 1640-től rendkívüli professzor, majd a doktori cím megszerzése után a második jogi professzúrára kapott kinevezést. 1645-ben *professor primarius* lett. 1651 után, tíz éve alatt ötször töltötte be az egyetem rektori címét. Közjogászként tartják nyilván. Vö. JÖCHER, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon III*. Leipzig, 1751. Gleditsch, 2067. c.

⁶¹ WILLOWEIT 1995. 179. p.

⁶² Caspar Perbandt (1589–1665) nagy múltú königsbergi „patriciuscsalád” sarja. Szülővárosi tanulmányok után a lengyel nyelv tanulása érdekében két évig Thornban tanult. Egyetemi tanulmányait Gießenben és Rostockban végezte, 1616-ban Bázalben avatták jogi doktorrá. A königsbergi jogi karon előbb (1618) rendkívüli tanár, 1621-től *ordinarius*, 1662-től *primarius* lett. Hat ízben volt az egyetem rektora. JÖCHER III. 1751. 1376. c.

⁶³ MELZER [1833]. 100. p.

4. *Compendiosa Delineatio*

A néhány éve Késmárkon jogászokodó Serpilius 1651-ben, 28 évesen Laurentius Brewer (†1664) löcsei nyomdájában egy könyvecskét jelentett meg, amely utóbb megalapozta európai ismertségét. Nem tudjuk azt, hogy milyen konkrét indítókai voltak a kezdők jogi tanulmányait segíteni szándékozó nyomtatvány sajtó alá bocsátásának. Ha – mint azt az előszóban említi – diákoknak írta, vajon melyik iskola tanulóinak szánta? Ebben a korban sem a löcsei,⁶⁴ sem a késmárki⁶⁵ iskolában nem folyhatott számottevő jogi oktatás. Gondolhatott-e a hazai gyakorlati jogászok, vagy a szélesebb látókörű jogtudók igényeire? Milyen célközönség lebeghetett Serpilius és a saját fiát másfél évtized múlva jogtanulásra külföldre küldő nyomdász, Laurentius Brewer szeme előtt?⁶⁶ A kérdésekre egyelőre nem ismerjük a választ, viszont a *Compendiosa delineatio* című segéd-könyv 1651-ben megjelent Lőcsén, és elindult a talán nem is várt siker felé.⁶⁷

A könyv élén álló *Ad Radices Carpathicas ipsis Kalendis Januariis Anni 1651* keltezett rövid előszóban (*Lectori S.*) Serpilius azzal indokolja törekvéseit, hogy segítséget, mintegy útmutatást kíván nyújtani azon fiatalok számára, akik a jogtudományban akarnak elmélyülni. Saját tapasztalataira hivatkozik, amikor is joghallgatóként úgy érezte, hogy vakon botorkál a jogi irodalomban használatos rövidítések és irodalmi hivatkozások között, és sok órát vesztegetett el haszontalanul. Hivatkozik königsbergi professzorára, Adam Ricciusra, akinek előadásai ösztönözték arra, hogy az utána jövő ifjaknak valamiféle segítséget nyújtson ezen a nehéz terepen. A végső lökést pedig az adta – írja –, hogy kezébe került egy 1577-ben nyomtatott *libellus*, amely remekül megvilágította a régi idők hivatkozási módszereit, amelyektől azonban a modernebb jogászok már eltávolodtak. Ő maga is úgy gondolta, hogy a régiek és a modernnek hivatkozásait rendszerbe gyűjtené. Az sem tartotta vissza, hogy esetleg ezt a törekvést valakik gyerekesnek tekintnék. Útmutatásában egyszerűsége törekedett, hogy ne riassza el a tanulni vágyókat. Bízott benne, hogy törekvései az olvasó hasznára válnak.

⁶⁴ CZENTHE Miklós: A löcsei líceum történeti áttekintése. *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények*, 2017. 1. sz. 202–219. p.

⁶⁵ PÁLCSÓ István: *A Késmárki Ág. Ev. Kerületi Lyceum története*. Késmárk, 1893. Sauter Pál, 12–17. p.

⁶⁶ PAVERCSIK Ilona: A löcsei Brewer-nyomda a XVII–XVIII. században. I. rész. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1979. 367–371. p. Serpilius, Lőcse jogi képviselőjeként 1653-ban a halálbüntetéstől mentette meg a nyomdászt. Uo. 379. p.

⁶⁷ *Compendiosa delineatio totius juris canonici et civilis, in utroque tam allegandi, quam abbreviationes legendi modum exhibens, in gratiam tironum studij juris consignata* a Johanne SERPILIO junioré. Leutschoviae, [1651]. typis Laurentii Breveri. Vö. RMNy III. 1636–1655. nr. 2380. RMK II. nr. 751.

A kezdő jogtanulóknak szánt segédkönyvét Serpilius az eligazodás kedvéért a kánonjog forrásainak rövid felsorolásával és tipizálásával kezdi, különbséget téve a *Decretum* és a *Decretalisok* között.⁶⁸ Előbb a valamennyi kánonjogi gyűjteményben előfordulható rövidítéseket listázza fel,⁶⁹ azután az egyes jogforrások speciális idézési módját tárgyalja, kitérve az adott gyűjtemény szerkezeti beosztására, kiemelve a fejezetek, alfejezetek rendjét a keresett jogelv könnyebb megtalálhatósága érdekében. Előbb a *Decretum* [Gratiani] egyes részeire (*Distinctiones, Causae, De Consecratione*) vonatkozó különböző hivatkozási lehetőségeket mutatja be példákkal,⁷⁰ majd a gregorianus *decretalis*-gyűjtemény (közkeletű elnevezéssel *Liber Extra*) öt könyvében (*Judex, Judicium, Clerus, Sponsalia, Crimen*) segít eligazodni.⁷¹ Ugyanezt teszi utóbb a *Liber Sextus* és a *Clementinae* kapcsán is, ügyelve arra, hogy ismertesse a gyűjtemények szerkezetét, felosztását, a fejezetek számát. A kánonjogi források hivatkozásaiban való eligazítást az *Extravagantes* idézési lehetőségeinek példákon keresztüli megvilágításával zárja.⁷²

Ezután tér át a *ius civile* forrásaira (*Institutiones, Digestum, Codex, Authenticum*).⁷³ A rövid keletkezéstörténeteket követően ezek esetében is kiemelt jelentőséget kap a könyvek szerkezetének bemutatása és az idézési mód vázolása. A *Digesta* esetében a szerkezeti bemutatás kettős: a középkori tradicionális beosztás (*Digestum vetus, Infortiatum, Novum*) mellett, az ötven könyvet egy hét részre osztott rendszerben is felsorolja.⁷⁴ A *Codex repetitae praelectionis* esetében kiemeli, hogy az utolsó három könyv idézése eltér a korábbiaktól, mivel ezek a könyvek ritkábban jönnek szóba a gyakorlatban.⁷⁵ Végül szól azokról a nehézségekről, amelyek az *Authenticum*, vagy *Novellae Constitutiones* használata során találkozhat a jogász.⁷⁶ Munkáját a *Consuetudines Feudales*ra, illetve a nyugati császárok jogszabályaira (*Constitutiones Germanorum Principum*) való hivatkozási lehetőségek felvillantásával zárja, miután röviden bemutatja, hogy mely császárok rendeleteit kell itt keresnie a jogásznak.⁷⁷

⁶⁸ Az alábbiakban az első oldalszámozott 1675-es kiadás alapján hivatkozunk a műre: *Compendiosa Delineatio totius Iuris Canonici & Civilis. In Utroque tam Allegandi quam Abbreviationes legendi modum exhibens, In gratiam Tyronum Studii Juris consignata* a Johanne SERPILIO juniore, S.l. 1675. 6–8. p.

⁶⁹ Uo. 9–15. p.

⁷⁰ Uo. 16–24. p.

⁷¹ Uo. 25–28. p.

⁷² Uo. 29–37. p.

⁷³ Uo. 39. p.

⁷⁴ Uo. 42–48. p.

⁷⁵ Uo. 48–54. p.

⁷⁶ Uo. 55–59. p.

⁷⁷ Uo. 60–66. p.

Serpilius mindenféle nagyívű elméletieskedést nélkülöző munkája valóban gyors gyakorlati segítséget nyújthatott az egyes források kapcsán szokásban lévő hivatkozási módszerekhez. Ugyanakkor könyve nem pótolhatta azokat a terjedelmes mutatókönyveket, amelyek segítségével az egyes rendelkezéseket, szabályokat fellelhetők a gyakorlatban tevékenykedő jogászok vagy tanulmányaikban elmélyülő joghallgatók. Az idézési módok bemutatása inkább formai segítséget jelentett az akták előkészítéséhez, illetve az egyetemi dolgozatok szakszerű megfogalmazásához. Megjegyzendő, hogy a 17. században (mint ahogy azt maga Serpilius is jelzi)⁷⁸ sok esetben tapasztalható egy modernebb hivatkozási rendszer felé való továbblépés is.

Serpilius munkája jóval kevesebbre vállalkozik, mint a mintájául szolgáló, előbb kézirat formában, majd nyomtatásban is nagyon sokszor megjelent kézikönyv. A *Modus legendi abbreviaturas in utroque iure* címmel jelölt munka a 15. és 16. században hatalmas népszerűségnek örvendő kis jogi kézikönyvek egyike volt. 35 inkunabula-kiadása maradt fenn, míg a 16. és 17. századból mintegy 70 kiadása ismert ennek a kiadásról kiadásra változó összeállításban megjelentetett segédkönyvnek.⁷⁹ Standard változata Serpiliusénál jóval terjedelmesebb és részletesebb bevezetést nyújt mindkét jog forrásaiiba, a szabályok idézésébe és a rövidítések bonyolult világába.⁸⁰ A nemzedékről nemzedékre bővülő összeállítás valóban nehezen kezelhető lehetett a kezdő joghallgatók számára, tehát elképzelhető, hogy Serpilius összeállítása betölthetett bizonyos „piaci űrt” a jogi könyvek korabeli jelentős forgalmában.

5. Serpilus *Delineatio*jának utóélete

Ezen vélekedésünket támasztja alá, hogy néhány évvel első, lőcsei megjelenése után, 1659-ben egy drezdai nyomdász úgy találta, hogy a *Compendiosa Delineatio*t érdemes lenne újra kinyomtatni egy hallei nyomda betűkészletével,

⁷⁸ „A quo cum moderni Jcti jam discesserint...” Uo. Lectori S.

⁷⁹ STINTZING, Roderich: *Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts*. Leipzig, 1867. Hirzel, [utánnomás: Aalen, 1959. Scientia]. 18–29. p. és 479–486. p.; FEENSTRA, Robert: La diffusion du „Modus legendi abbreviaturas in utroque iure”: Editions des XVIe et XVIIe siècles. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 1998. 345–385. p.

⁸⁰ *Modus legendi abbreviaturas, passim in jure tam civili quam pontificio occurrentes nunc recens diligentius quam antehac recognitus atque in lucem aeditus. Cui in gratiam et usum iuris candidatorum recenti studio accessere Legum flosculi, nunc demum integritati suae restituti. Brocardica Iuris, seu verius communes Iurium sententia*. Coloniae, Horst. Anno [1577]. Erre a kiadásra vö. FEENSTRA 1998. 380. p.

Wittenberget megjelölve a kiadás helyéül, egy 75 oldalas füzetben.⁸¹ Valószínűleg ez a kiadás keltette fel két gyűjteményes munka összeállítóinak a figyelmét, akik az elkövetkező évtizedekben hasznosnak találták, hogy – különböző nyomdai kivitelezésben – Serpilius könyvecskéjét újra és újra kinyomassák, és más művekhez csatolva terjesszék. Ezen kompilációkba a *Delineatió*t csaknem minden esetben külön címlappal, aktuális évszámmal, de általában kiadó és kiadási hely megjelölése nélkül tagolták be.

Első alkalommal 1675-ben társították Serpilius füzetét egy löweni jogász, Andreas Valerius Desselius (1588–1655) kánonjogi munkájához,⁸² amely a *decretales*, a pápai ügylevelek jogának egy jól sikerült kommentárja volt. A címekre és kérdésekre osztott, a lap szélén a hivatkozásokat feltüntető rövid munka⁸³ először 1660-ban jelent meg, de igazi népszerűsége akkor jutott, midőn a kor egyik vezető német jogtudósa Georg Adam Struve,⁸⁴ akit 1674-ben a jénai jogi kar *primarius professor*ának nevezték ki, kánonjogi előadásainak alapjául választotta a munkát, és 1675-ben újra kiadatta. Ehhez hozzáfűzette Serpilius *Delineatió*ját is, 1675-ös külön címlappal, 67 számozott oldal terjedelemben.⁸⁵ Struve húzónevét kiaknázva ugyanezen jénai nyomdában jelent meg aztán az összeállítás 1684-ben,⁸⁶ Serpilius művének 1675-ös nyomtatványával kiegészítve, majd 1688-ban is,⁸⁷ kiegészülve Serpilius 53 oldalra redukált, hely és kiadó nélkül 1688-ra keltezett füzetével.⁸⁸ Ugyanilyen terjedelemben, de 1690-es kiadási évet feltüntetve⁸⁹ kötötték bele egy más munkákkal is kiegészített gyűjteménybe Serpilius művét 1691-ben.⁹⁰ Ezen kiadásban, amely továbbra is Struve előadásai alapjaként tünteti fel Dessel munkáját, Serpilius *Delineatió*ja mellett kinyomtatásra került Eberhard Speckhan *decretalisok* feldolgozását segítő traktátusa,⁹¹ Iulius Paciusnak a *decretalisok* könyveit és

⁸¹ SERPILIUS, Johannes: *Compendiosa Delineatio totius Iuris Canonici & Civilis: In Utroque* [ue] *tam Allegandi quam Abbreviationes legendi modum exhibens...* Wittebergae, [1659]. Löffler. VD17 1:013227A, RMK III nr. 2101.

⁸² Első kiadása: VALERIUS, Andreas: *Erotemata digesti et enucleati juxta ordinem librorum et titulorum in decretalibus Greg. IX. P.M. Coloniae, 1660.* Bingius

⁸³ SCHULTE, Friedrich von: *Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart. III.* Stuttgart, 1880. Ferdinand Enke, 696–697. p.

⁸⁴ KLEINHEYER, Gerd – SCHRÖDER, Jan (Hgrs.): *Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten: Eine biographische Einführung in die Geschichte der Rechtswissenschaft.* Tübingen, 2017. Mohr Siebeck, 558. p.

⁸⁵ VD17 1:010315W, RMK III nr. 2733.

⁸⁶ VD17 1:010313F.

⁸⁷ VD17 7:711738Y. Utal rá SCHULTE 1880. 270. p., FEENSTRÅ 1998. 380–381. p.

⁸⁸ VD17 7:711738Y; RMK III nr. 3535.

⁸⁹ VD17 3:003497D; RMK III nr. 3664.

⁹⁰ VD17 1:010649N.

⁹¹ Eberhardi SPECKHANIL... *Tractatus, De Methodo, Oeconomia & Synoptica distributione & Exegesi, quinque librorum Decretalium Epistolarum Gregorii IX. Pontificis Romani.* Vö. SCHULTE 1880. 31. p.

címeit számba vevő az előbbinél terjedelmesebb munkája⁹² és egy, az *utrumque ius* érvényesülését tárgyaló, rövid monográfia a német jogász Joachim Hagemaiertől.⁹³ Mondható, hogy ezen összeállításban Serpilius neve tekintélyes jogászoké mellett jelent meg, amellyel Struve maga választotta be munkáját az összeállításba.

Dessel munkájának kiadásaival kapcsolatban érdekes megfigyelni, hogy a „katolikus” kiadásokhoz, így 1697-ben Kölnben megjelent munkához, nem fűztek hozzá kiegészítő részt. S az is megemlíthető, hogy a protestáns kiadások pápai index alá kerültek.⁹⁴ Ennek ellenére 1709-ben⁹⁵ és 1720-ban⁹⁶ ismét Serpilius munkájával együtt (előbbi esetben 1708-as⁹⁷ utóbbi esetben 1719-es dátummal⁹⁸) publikálták Jénában most már Burcard Gotthelf Struve (1671–1738),⁹⁹ Georg Adam szintén jénai professor fiának kiadásában. A 18. században további kiadásról nincs tudomásunk.

Mindössze két évvel azután, hogy Georg Adam Struve kiválasztotta Serpilius munkáját, és így segédkönyvi jelleggel ruházta fel a jénai joghallgatók számára, 1677-ben a *Delineatio* egy másik módszertani összeállítás alkotóelemévé vált.¹⁰⁰ Andreas Mylius (1649–1702), a későbbi lipcei jogászprofesszor állított össze egy félezer oldalas vaskos kis könyvet, amely olyan kezdőknek kívánt – mai fogalmaink szerint – módszertani bevezetőt kínálni, akik el kívántak merülni a jogtudományban, és támaszt kerestek a források sokszínűségében.¹⁰¹ Az „omnibus juris tyronibus utilis et necessaria” tekintett „sorvezető” összeállítás a kor nagy tekintélynek örvendő szász jogásza, Benedict Carpzov (1595–1666)¹⁰² jogi tanulmányokba bevezető tanácsaival kezdődik,¹⁰³ majd egy terjedelmesebb jogtörténeti összefoglalót tartalmaz.¹⁰⁴ A justinianusi *Institutiones* fogalmi-

⁹² Iulii PACII a Berica I.C. *Isagogicorum In Decretales.* SCHULTE 1880. 469–470.

⁹³ Ioachimi HAGEMAIERI: *De Autoritate Iuris Civilis Et Canonici.*

⁹⁴ Ez 1679 után történt meg. Vö. SCHULTE 1880. 697. p.

⁹⁵ *Datenbank: Das Verzeichnis Deutscher Drucke des 18. Jahrhunderts* (a továbbiakban VD18) VD18 11089520.

⁹⁶ VD18 10214208.

⁹⁷ RMK III nr. 4669 és nr. 4882.

⁹⁸ DÖRNYEI Sándor – SZÁVULY Mária (szerk.): *Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század. Magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványai. I. Kötet: 1712–1760.* Budapest, 2005. Országos Széchényi Könyvtár, nr. 1584.

⁹⁹ KLEINHEYER–SCHRÖDER 2017. 557. p.

¹⁰⁰ A hazai könyvésztudomány – tudomásom szerint – ezt eddig nem tárta fel.

¹⁰¹ *Manuductio Ad Universum Ius Civile Et Canonicum...* Francofurti, Lipsiae, 1677. Weidmannus. VD17 3:312906V.

¹⁰² KLEINHEYER–SCHRÖDER 2017. 92–97. p.

¹⁰³ Beati Dn. D. Benedicti CARPZOVII *Certa Methodus, De studio juris recte & feliciter instituendo.*

¹⁰⁴ *Historia Juris Civilis, Feudalis, Canonici, Novissimi, sive Publici, uná cum Regulis 36. Theoretico-Practicis elaborata* à Daniele KAYSER J.U.D. Profess. Publ. & Adv. Aul. Coburgi.

nak, megkülönböztetéseinek és címeinek elemzése után¹⁰⁵ a *Digesta* szerkezetének és 50 könyve *titulusainak*, valamint a *Codex* kilenc könyve rubrikáinak memorizálását elősegítő hosszabb-rövidebb összeállítások következnek, különböző szerzőktől. A *ius utrumque* forrásainak terjedelmes mutatója után kapott helyet folyamatos oldalszámozással (375–421. p.) Serpilius munkája.¹⁰⁶ A kötetet mindkét jogból vett axiómák mintegy 100 oldalas összeállítása zárja. Nyolc évvel később ugyanezen szerkezetben, de újraszelve jelent meg a könyv a korábbi kiadónál.¹⁰⁷

Az, hogy Serpilius neve nem volt ismeretlen a korszak legnevesebb német jogtudósa, Struve előtt, és egy címlapon szerepelhetett Benedict Carpzovéval, mutatja azt a ritka megbecsülést, amit a Kárpátok lábainál született hasznos kis munka kivívott magának, széles körben ismertté téve szerzőjét a korabeli jogász olvasóközönség és a későbbi külföldi biográfusok előtt is.¹⁰⁸

A méltán „európai hírnevű jogtudós”-nak,¹⁰⁹ illetve „európai műveltségű jogász”-nak¹¹⁰ tekinthető Johannes Serpilius egy további jogi munkáját említi még a biográfiai lexikonok. Ezek szerint kéziratban maradt egy *Conciliatio juris Hungarici cum jure Canonici et Civile* címet viselő műve, amely címe szerint a hazai jog és a tudós jogok szabályainak összebékítését, egymáshoz közelítését célozta, s amellyel követte más külföldön jogot hallgatott hazai szerző (pl. Baranyai Decsi János) törekvéseit.

Szerencsés lenne, ha ez a kézirat még valóban létezne. Szívesen kérném az Ünnepelet segítségét a kiadásához.

¹⁰⁵ *Nucleum Institutionum Definitiones, Divisiones & Titulorum Connexiones praecipuas exhibentem.*

¹⁰⁶ *Johannis SERPILII Juris Canonici, & Civilis Delineatio.*

¹⁰⁷ VD17 12:206906G.

¹⁰⁸ JÖCHER, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* IV. Leipzig, 1751. Gleditsch, 522–523. c.

¹⁰⁹ PAYR Sándor: *Szenczi Fekete István, a hitehagyott püspök. Egy viharos életpálya I. Lipót és Thököly korából.* Sopron, 1918. Piri és Székely, 120. p.

¹¹⁰ *Magyar Jogi Szemle*, 1940. 394. p.